

Tragom Hilme af Klint - duhovnost izražena kroz oblike i boje u tehnicu ručnog veza

Babajko, Dea

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:201:352839>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-02**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb - Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

TEKSTILNO - TEHNOLOŠKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

Tragom Hilme af Klint - duhovnost izražena kroz oblike i boje u tehnici ručnog veza

Mentor: doc. art. Lea Popinjač

Ime i prezime autora: Dea Babajko

Zagreb, rujan 2022.

DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Zavod za odjevnu tehnologiju

Broj stranica: 31
Broj slika: 26
Literaturni izvori: 15

Članovi povjerenstva:

1. izv.prof. art. Koraljka Kovač Dugandžić, predsjednik/ica
2. doc.art. Lea Popinjač, član/ica
3. prof.dr. sc. Ana Sutlović, član/ica
4. doc.art. Marin Sovar, zamjenik člana/ice

Datum predaje i obrane: Rujan 2022.

Sažetak

Naziv ovog završnog rada je „Tragom Hilme af Klint - duhovnost izražena kroz oblike i boje u tehnici ručnog veza“, a podijeljen je u nekoliko dijelova.

Prvi dio rada usmjeren je na teorijsku razradu moderne umjetnosti, lirske apstrakcije, te umjetničkog djelovanja Hilme af Klint. Također, obrađen je pojam vezenja, njegove povijesti i tehnike, s posebnim osvrtom na tradicionalni hrvatski vez.

Drugi, praktičan dio rada, sastoji se od razrade kreativnog procesa i nastanka dizajna inspiriranog radovima Hilme af Klint, uz prikaz korištenih tehnika, materijala i procesa kod kreiranja.

Treći, i posljednji dio rada, bit će posvećen realizaciji rada korištenjem više vrsta tradicionalnih vezova.

Cilj ovog završnog rada je ukomponirati tradicionalni vez u dizajn modernog likovnog izričaja.

Ključne riječi: apstrakcija, Hilma af Klint, vezenje, vezovi

Abstract

The title of this final work is "In the footsteps of Hilma af Klint - spirituality expressed through shapes and colors in the technique of hand embroidery", and it is divided into several parts.

The first part of the work is focused on the theoretical elaboration of modern art, lyrical abstraction, and the artistic work of Hilma af Klint. Also, the concept of embroidery, its history and technique, with a special focus on traditional Croatian embroidery.

The second, practical part of the work, consists of the elaboration of the creative process and the creation of designs inspired by the works of Hilma af Klint, including the techniques, materials and processes used in the creation.

The third and last part of the work will be devoted to the realization of the designs using several types of traditional embroidery techniques.

Keywords: abstraction, Hilma af Klint, embroidery, stitches

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. MODERNA UMJETNOST.....	2
3. APSTRAKCIJA.....	3
4. LIRSKA APSTRAKCIJA.....	5
5. HILMA AF KLINT.....	6
6. VEZENJE.....	9
6.1. Vezenje po broju.....	10
6.2. Vezenje po pismu.....	11
7. VRSTE VEZOVA.....	13
7.1. Lančani vez.....	13
7.2. Ravni vez.....	14
7.3. Čvorni vez.....	15
7.4. Vez u obliku petlji.....	15
8. PRIBOR ZA VEZENJE.....	17
9. METODE PRENOŠENJA DIZAJNA NA TEKSTIL	18
10. PRAKTIČNI DIO	19
11. ZAKLJUČAK.....	28
12. LITERATURA.....	29

1. UVOD

Završnim radom na temu „ispreplitanje modernog i tradicionalnog kroz konce“ objedinit ću teorijska znanja o modernoj umjetnosti i vezenju te ukomponirati ista u praktični dio rada koji je nadahnut umjetničkim djelima Hilme af Klint.

U prvom ću se dijelu rada posvetiti teorijskoj razradi pojma moderne umjetnosti, apstrakcije, lirske apstrakcije te pisati o životu umjetnice Hilme af Klint.

Također, obradit ću teoriju i tradicionalne metode vezenja.

Moderna umjetnost nastaje krajem 19. stoljeća, ali traje još i danas. Obuhvaća više stilova, a meni je jedan od najzanimljivijih apstrakcija. Iz tog razloga, kao okosnicu ovog rada i inspiraciju za praktični dio tj. likovne radove sam odabrala umjetnicu Hilmu af Klint koja mi se zbog svog osebujnog stila i zanimljivog života činila pravim izborom.

Početke vezenja povezujemo s Bliskim istokom i Kinom od kojih se ta tehnika postepeno proširila na cijeli svijet. Povijest vezenja pratimo kroz pronađene ostatke odjeće, obuće, namještaja, kao i na umjetničkim djelima na kojima su umjetnici ovu metodu koristili za izradu detalja na slikama i kipovima. Tehnika vezenja se razvijala kroz sva povijesna razdoblja, a ostala je relevantna i dan danas. U samim počecima, vezenje se izrađivalo isključivo ručno, dok razvojem tehnologije i njenim napretkom, vezovi se izrađuju i uz pomoć strojeva.

U drugom dijelu ću tekstualno i fotografijama prikazati i objasniti proces izrade praktičnog dijela rada.

Moja želja je s ovim radom, a posebno njegovim praktičnim dijelom, prikazati mogućnosti primjene tradicionalne tehnike vezenja na temu inspiriranu modernom umjetnošću.

2. MODERNA UMJETNOST

Svako djelo je u svojoj srži suvremeno bez obzira na povijesni period u kojem je nastalo, no uvijek postoje određene karakteristike koje djela iz istog prostorno-vremenskog perioda povezuju. Pomoću fragmenata pokušavamo stvarati povijesni pregled te svako djelo smjestiti u prostor i vrijeme nastajanja [1]. Moderna umjetnost je u tome posebna jer se njezini fragmenti ne moraju skupljati, smatramo je umjetnosti današnjeg doba, kao vremenska kategorija još je otvorena. [2]

Iako se moderna umjetnost još uvijek razvija i nastaje mnoga djela iz tog perioda danas smatramo zastarjelima. Njezin točan početak ne možemo odrediti budući da je nastala postepenom preobrazbom cjelokupne umjetnosti kroz stoljeća. Njezin smo okvirni početak smjestili krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća. [2]

Moderna umjetnost je odgovor kreativnog društva na ideje koje nudi tehnološki napredak industrijskog doba te racionalističku praksu i perspektivu novog života. To je motiviralo suvremeno društvo na eksperimentiranje te su se počela koristiti nove tehnike i metode izrade umjetničkih djela [2]. Umjetnici su se sve više odvajali od naturalističkog ili idealističkog mjerila karakterističnog za klasičnu tradiciju u umjetnosti [3]. Svoje viđenje novoga modernog života počeli su prikazivati na prikladno inovativne načine.

Postoje različiti stilovi moderne umjetnosti, a neki od njih su: realizam, impresionizam, postimpresionizam, ekspresionizam, dadaizam, kubizam, futurizam, pop-art, op art, nadrealizam, apstraktni ekspresionizam te mnogi drugi.

3. APSTRAKCIJA

Riječ apstrakcija potječe iz latinske riječi *abstractio* što u prijevodu znači izdvajanje ili izvlačenje [4]. Apstraktna umjetnost istražuje oblike, volumen i prostor, vrijeme, predmetnost i motoriku. Stilski nije jedinstvena. [1]

Jedan od oblika apstraktne umjetnosti nastaje radikalnom redukcijom. Počinje s uobičajenom vizualnom realnošću, ali se pomoću redukcije doseže novi apstraktni oblik, geometrijski ili organski, koji je onda osnovni, i najjednostavniji, bitni oblik [1]. To postižu umjetnici kao što su Brancusi, Mack, Moor, Kadinski, Mondrian, Klee.

Slika 1: Primjer redukcije, Vasilij Kandinski - Kompostion X, 1939.

Struktura u mnogim djelima postaje prepoznatljiv način komponiranja, te dobiva bitno značenje u razumijevanju svijeta. Apstraktne jedinice povezuju se u oblik dinamične kohezije, te u strukturalno jedinstvo (Klee, Arman). [1]

Novim odnosom prema predmetu nastaje novi oblik apstraktne umjetnosti. Predmet se tretira kao neovisna, gotova, primarno svrhovito uobličena stvar koja se u stvaralačkom procesu upotrebljava kao preobraženi fragment (tu metodu koriste Burri i Paolozzi), element akumulacije (Arman), element izdvojen i uvećan (Hay) ili kao posebno odabrana meta destruktivne geste (Tinguely, Rauchenberg). [1]

Slika 2: Korištenje predmeta kao element akumulacije, Arman, Trio a Cordes, 1987

U tradicionalnoj se umjetnosti pokret koristi kao tema ili efekt djela, a u apstraktnoj umjetnosti dobiva mnogo novih značenja. Pokret se koristi kao akcija, gesta te postaje bit stvaralačkog čina u akcijskom slikarstvu (Pollock, Hartung), u novom realizmu (Paolozzi, Tinguely, Klein) i happeningu. Pokret kao realno događanje djela osobina je kinetičke (Calder) i kibernetičke umjetnosti (Schöffer). [1]

Proces redukcije se u mnogim djelima interferira s istraživanjem prostora u sintezi s vremenom (Moore, Calder, Pollock), prostornog kontinuiteta i diskontinuiteta (Kadinski, Klee), te prostora kao aktivnog polja (Pevsner, Gabo, Mondrian). [1]

Većinu stilova moderne umjetnosti društvo je dočekalo s kritičnim stavom, no apstrakcija je izazivala najviše otpora.

4. LIRSKA APSTRAKCIJA

Lirska apstrakcija je umjetnički pokret koji se pojavio nakon Drugog svjetskog rata u Parizu. Pokret je trajao je od 1945. do 1995. godine. Za vrijeme rata zbog nacističke okupacije umjetnički život u Parizu je razoren. Nakon oslobođenja Pariza sredinom 1944. godine umjetnost se ponovo vratila u život. Mnogi stručnjaci smatraju da je taj pokret nastao kao pokušaj oporavka pariškog umjetničkog života izgubljenog u ratu. [5]

Lirska apstrakcija se po prvi put pojavila na izložbi L'Imaginaire prikazan u galeriji Luxenburg u Parizu 1947. godine, a pojam lirske apstrakcije je osmislio suorganizator izložbe Georges Mathieu. Ipak, Vassilyje Kandinski se smatra pionikom lirske apstrakcije. Predstavnici ovoga stila također su bili Georges Mathieu, Hans Hartung, Pierre Soulages i Gérard Schneider. [5]

Lirsku apstrakciju karakteriziraju gestualni potezi kistom napravljeni u širokoj pozadini. Taj se stil u potpunosti razlikuje od prethodnih stilovima moderne umjetnosti (kubizma, nadrealizma i geometrijske apstrakcije). Najčešće se fokusira na elemente uzete iz prirodnog svijeta. Djela izrađena u ovome stilu često sadrže skladne svijetle boje. Lirska apstrakcija se fokusira na mističnu osjetljivost i emocije, nastoji prikazati pojmove, misli, ideje i emocije na apstraktan način. [5]

Da bi se rad smatrao djelom lirske apstrakcije, mora sadržavati pet glavnih elemenata koji su: [5]

- Emocionalni sadržaj
- Nešto važno za komunikaciju
- Bazu duhovne orijentacije
- Mora predstavljati estetske elemente dizajna, boje i sastava
- Mora se baviti istraživanjem ideja i stanja uma

60-ih i 70-ih godina pokret lirske apstrakcije se pojavio i u SAD-u kao odgovor na rast minimalizma i konceptualne umjetnosti. Cilj pokreta je bio uspostaviti estetska pravila umjesto nastavka spontane društveno-političke ikonografije. Helen Frankenthaler i Jules Olitski su najznačajniji američki umjetnici toga razdoblja. 1971. godine se u muzeju američke umjetnosti Whitney održana izložba Lyric Abstraction. [5]

5. HILMA AF KLINT

Hilma af Klint rođena je u Stockholmu 1862. godine, a 1887. godine je diplomirala s odličnim uspjehom na Kraljevskoj akademiji likovnih umjetnosti. Ubrzo nakon završetka studija, postala je cijenjena umjetnica u Stockholmu. Izlagala je svoje radove, ali je i radila kao tajnica u Udruženju švedskih umjetnica. U tom razdoblju svog života bila je duboko posvećena spiritizmu i teozofiji. Ti novi duhovni pokreti bili su široko popularni u cijeloj Europi i Sjedinjenim Državama, posebno u književnim i umjetničkim krugovima. Prakticiranjem spiritizma i teozofije, ljudi su nastojali pomiriti dugo održavana vjerska uvjerenja sa znanstvenim napretkom i novom sviješću o globalnoj pluralnosti religija. [6]

Af Klint je pokrenula vlastiti neovisni krug (koven)* s četiri prijateljice. Nazvale su se "De Fem" ("Petorka"). Hilmin koven je na tjednim sastancima molio, meditirao i držao seanse kako bi na taj način ostvarile komunikaciju s vlastitim duhovnim vodičima. U tome su navodno uspjele, te su stupile u kontakt s duhovnim vodičima Amalielom, Anandom, Clemensom, Estherom, Gegeomom i Gregorom. Prijateljice su svoja iskustva s takozvanim "Visokim majstorima" dokumentirale u bilježnice, izrađujući zajednički automatske crteže ispunjene biomorfim oblicima nadahnutim njihovim vizijama. [7]

1904. godine, Georg i Ananda zadali su članicama kovena posebnu misiju koja će u konačnici transformirati putanju i samu svrhu af Klintova života: prenošenje duhovnog svijeta slikanjem i projektiranje hrama u kojem će se nalaziti nastala djela. Ostale članice skupine odbile su odraditi traženi zadatak jer su smatrale i upozoravale kako bi tako dugotrajno, intenzivno bavljenje takvim duhovnim temama moglo dovesti do ludila. 1. siječnja 1906. Af Klint obećaje Amalieli da će prihvatiti taj "Važan zadatak". Prije početka rada na zadanoj misiji, prošla je rituale pročišćenja koji su uključivali promjenu prehrane na vegetarijansku, te rad na samodisciplini. Na tome je radila oko 10 mjeseci. [7]

Prva glavna skupina uglavnom neobjektivnih djela Hilme af Klint, Slike za hram, izrasla je izravno iz tih sustava vjerovanja. Slike su izrađene između 1906. i 1915. godine. Stilski su zapanjujuće raznolike, uključuju biomorfne i geometrijske oblike, ekspanzivne i intimne ljestvice, te maksimalistički i reduktivistički pristup kompoziciji i boji. Zamišljala je da ova djela postavlja u spiralni hram, iako se taj plan nikada nije

* Odnosi se na skupinu ili okupljanje vještica

ostvario. U godinama nakon što je dovršila Slike za hram, af Klint je stvarala neka od svojih najkompleksnijih djela nastavljajući s pomicanjem granica svog novog apstraktnog stila, eksperimentirajući s formom i temom. [6]

Slika 3: Hilma af Klint, Slike za hram

Tijekom izrade slika, Hilma af Klint je vodila opsesivno detaljne bilježnice o svom duhovnom i slikarskom razvoju, uključujući bilježnicu koja služi kao rječnik za njezin simbolički vizualni jezik. [7]

Rani radovi u ovoj seriji, pod nazivom "Iskonski kaos" (1906–07), obuhvaćaju 26 malih platna koja sadrže tematiku koja će ostati središnji motiv za sve njene kasnije slike. Ova djela ilustriraju rađanje svijeta. U tim djelima Klint istražuje dihotomije - suprotstavljena ili kontradiktorna dijela koje strukturiraju naše postojanje: muško i žensko, nebo i zemlju, pozitivno i negativno. Tijekom svog stvaralačkog života otkriva i razvija simbolički leksikon. Pri izradi radova, među ostalim, koristi plavu, žutu i zelenu boju. Nadahnuta „Teorijom boja“ Johanna Wolfganga von Goethea, af Klint je plavu tumačila kao žensku boju, a žutu kao mušku; dok njihovo jedinstvo označava zelenom bojom. Spiralni oblici u njenim se radovima pojavljuju često, kao i što je bio slučaj i na automatskim crtežima koje je izrađivao Koven De Fem. Taj moćan simbol, Klint je uvijek i iznova koristila kako bi prikazala rast, napredak i evoluciju. [7]

Zbog velikog poštovanja koje je osjećala prema teozofu Rudolfu Steineru, i njegovih skeptičnih komentara na njen rad, vjeruje se kako je Hilmu dovelo do odluke da svoje radove zadrži privatnim čak i nakon smrti. Tijekom života Hilma af Klint izlagala

je svoje radove samo nekoliko puta i to najčešće na spiritualističkim skupovima i konferencijama. Međutim, jedna je izložba gotovo promijenila tijek cijele povijesti umjetnosti. Naime, 1914. godine na baltičkoj izložbi u Malmöu njezini su radovi bili izloženi pored apstraktnih radova Vasilija Kandinskog koji se također bavio spiritizmom. Ne postoje dokazi da su se ikada upoznali, te se vjeruje da Kandinski i drugi avangardni umjetnici nikada nisu saznali da je postojala umjetnica koja ih je preduhitrila u izradi duhovno utemeljene apstrakcije i to gotovo desetljeće prije nego što su je oni započeli stvarati. [7]

Hilma af Klint nije vjerovala da su ljudi njezinog vremena spremni na umjetnost koju je ona stvarala, te je postavila dvadesetogodišnju zabranu na izlaganje svojih djela nakon svoje smrti. Njezina je želja bila da se radovi prikažu duhovno spremnoj publici. [7]

Nakon isteka dvadesetogodišnjeg moratorija, 1966. godine, njezini su nasljednici imali poteškoća u pronalasku muzeja ili galerije koja bi izložila af Klintina djela. Tek 1986. godine Muzej umjetnosti u Los Angelesu prihvaća njezine radove i izlaže ih pod temom "Duhovno u umjetnosti: apstraktno slikarstvo, 1890. - 1985.".

Još uvijek se nameće pitanje jesmo li spremni prihvatiti poruku koju nam je Hilma svojim radovima željela prenijeti.

Slika 4: Af Klintini radovi izloženi u Muzeju Guggenheim u New Yorku, 2019. godine

6. VEZENJE

Povijest vezenja seže u daleku prošlost. Primitivno čovječanstvo brzo je otkrilo da se šavovi koji se koriste za spajanje životinjske kože mogu koristiti i za ukrašavanje. Najstariji sačuvani vezovi su skitski, datirani između 5. i 3. stoljeća prije Krista. [8]

Sačuvani su brojni primjerci vezova iz daleke prošlosti i kultura od kojih izdvajamo nekoliko primjera:

Bizant je proizvodio vezove bogato ukrašene zlatom, a pronađeni primjerci datiraju iz 330. godine pa sve do 15. stoljeća. [8]

Na području Kine, najstarije primjerke kineskih vezova povezujemo s dinastijom T'ang (618–907. godine), ali najpoznatijim primjerima se smatraju carske svilene haljine iz dinastije Ch'ing (1644–1911/12). [8]

Vezenje je u Indiji bio drevni zanat, primjerci veza iz mogulskog razdoblja (od 1556.) pronašli su svoj put od Istočne Indije do Europe od kraja 17. do početka 18. stoljeća. [8]

Posebno su zanimljivi primjerci veza iz Perzije koji datiraju iz 16. i 17. stoljeća. Prikazuju geometrijske uzorke inspirirane životinjskim i biljnim oblicima, ali su zbog propisa u Kuranu koji propisuje prikazivanje živih oblika, svojom stilizacijom daleko odmaknuti od oblika kojim su nadahnuti. [8]

U Hrvatskoj postoji bogata kulturna baština vezenja. Slikovna ornamentika, kombinacija boja i način izradbe većinom su tipični za određeni kraj u Hrvatskoj. Žene sa sela su svojim vještinama vezenja stvarale vlastiti likovni izraz. Tkanina koja se koristila za vezenje bila je suknoplatnena ili svilena tkanina, sukno, pletivo od vune, čoha i koža. Vez se izvodio vunom, svilom, pamučnim ili lanenim koncem te zlatnom i srebrnom žicom. [9]

Vezivne tehnike možemo podijeliti u dvije skupine: [10]

1. Po broju – to su vezovi nastali brojanjem niti u tkanini
2. Po pismu – to su vezovi nastali po crtežu na tkanini

Vezivne tehnike bit će opisane u sljedećem poglavlju s posebnim naglaskom na hrvatske vezove koji su za nas posebno interesantni.

6.1. Vezovi po broju

Vezovi nastali brojanjem niti u tkanini još se mogu zvati vezovi po žici. Mogu se izrađivati i na debelim i čvrstim tkaninama, ali i na tankim i finim tkaninama. Bitno je da se niti na tkanini mogu međusobno lako razdvajati. Veze se prebrajanjem niti u tkanini tako da su po tri niti jedna čisanica. Kod prutačkog veza čisanica može imati pet niti, a kod utkanice može imati i po dvadeset niti. Nakon što razbrojimo tkaninu prema vezu koji ćemo vesti određujemo s jednom nitu sredinu tkanine. Ako se motiv nalazi na kutu trebamo i dijagonalno povući crtu. Vezovi nastali na ovaj način točni su, čisto izvezeni i trajni. [10]

Postoji više verzija ovoga veza, a najpoznatija verzija je krstački vez. Krstački vez izražavamo križićima. Slijede ga pošavni vezovi koji se mogu napraviti tkanjem ili našivanjem. Pošavni vezovi spadaju u tehniku koja je jako stara, te ih možemo susresti gotovo u svim europskim narodima. Bazira se na provlačenje konca u smjeru osnove ili potke, te je jako bitno točno brojati niti. [10]

Podvlačinski vez se još naziva provlaka ili pirlit, a veze se provlačenjem niti uzduž i poprijeko osnove i potke. Zabodak se ne odvaja na čisanice budući da se odvaja samo na jednu nit. Ova se tehnika najviše koristi u Bosni i Hercegovini, Slavoniji i Lici. Izgledom podsjeća na mrki vez. [10]

Južnohrvatski vez se odlikuje time što je šaren i vezen pamučnim ili svilenim nitima, također se koriste tri različite boje niti (crvena, modra, zelena), te se njime najčešće izrađuju veliki ornamenti sitnim vezom.

Kroz sjevernu Dalmaciju koristi se kninski vez. Njega karakteriziraju crvena, modra, tamnosmeđa, žuta i crna boja.

Za ukras na košuljama koristi se kosovski vez. Za niti se koristi srma i vuna u raznim bojama.

Rasplitni se vezovi izrađuju na više načina: izvlačenjem niti osnove te oplitanjem iglom i koncem, tako se stvaraju pruge na tkanini. Služi za obrublivanje tkanina, a koristi se po cijelom svijetu. Kere je jedna od vrsta rasplitnog veza. Njime dobijemo čipkaste motive preplitanjem i učvršćivanjem konca, te se ne koristi tkanina. Smatra se jednim od najljepših ručnih radova na svijetu. Najčešće se koristi za ukrašavanje ruba tkanine. Za ovaj se vez koristi bijela boja. Primjer kera je paška čipka. [10]

Slika 5: Vez izrađen tehnikom križića

6.2. Vezenje po pismu

Vezenje po pismu su vezovi napravljeni po crtežu na tkanini. Crtež se na platno prenosi otiskom ili crtanjem. Najčešće se koriste lanene i pamučne pređe, a koristi se bijeli i šareni vez ili zlatovez. [10]

Bijeli vez se danas najčešće izrađuje strojno bijelim lanenim ili pamučnim koncem, na lanenoj ili pamučnoj tkanini. Na našem području ova tehnika ima više naziva kao što su: lozanja, popletić, lozica, lozovac, lozinka. Ovu tehniku koristimo za vezenje jednostavnih crta i omeđivanje ploha koje se kasnije ispune drugim vezovima. [10]

Za vezanje okruglih i šiljastih zupčića koriste se posebni kalupi za iscrtavanje, ta se tehnika zove *obamet*. Gusti bijeli vez pod nazivom *gnjidanje* koristi se za ukrašavanje kapa.

Ako u procesu vezenja koristimo kukicu ili stežemo niti da dobijemo kerana efekt, tu tehniku zovemo *vitanje*, a u Bosni se ta tehnika zove *našigljasto*. [10]

Šarene vezove izrađujemo pomoću više raznobojnih konaca na posebnim tkaninama (saten, filet i tul). Najljepši šareni vez je *pečki našav*. Taj se vez izrađuje na rupcima, stolnjacima i nadstolnjacima, pregačama itd. [10]

Slika 6: Pečki našav

7. VRSTE VEZOVA

Naizgled kompleksna izrada kao i mnogobrojne varijacije vezova razvrstavaju se u samo četiri osnovne kategorije: [11]

- lančani vez
- ravni vez
- čvorni vez
- vez u obliku petlji

7.1. Lančani vez

Lančani vez koristimo kako bi formirali podebljane, tečne linije koje se jednostavno zakrivljuju kako bi odgovarale vijugavim oblicima. Lančani šav tehnika je šivanja i vezenja u kojoj niz petlji sa šavovima tvori lanac. Koristio se dugo kroz povijest te datira iz razdoblja od 5. do 3. stoljeća prije Krista. Najraniji arheološki nalazi o vezenju lančanim vezom datiraju iz 1100. godine prije Krista, a otkriveni su u carskim grobnicama u Kini. Taj vez je izrađen svilenim nitima. Dizajn lančanih šavova proširio se iz Kine do Irana tzv. putovima svile. [12]

Slika 7.: Tradicionalni lančani vez na kazahstanskom sagu

Bod ivančica jedan je od najosnovnijih lančanih bodova kojim se vezu listići i cvjetići. Koristi se za dekoracije no zbog svoje jednostavnosti najčešće se koristi samostalno i ne kombinira se uz druge vrste vezova. [13]

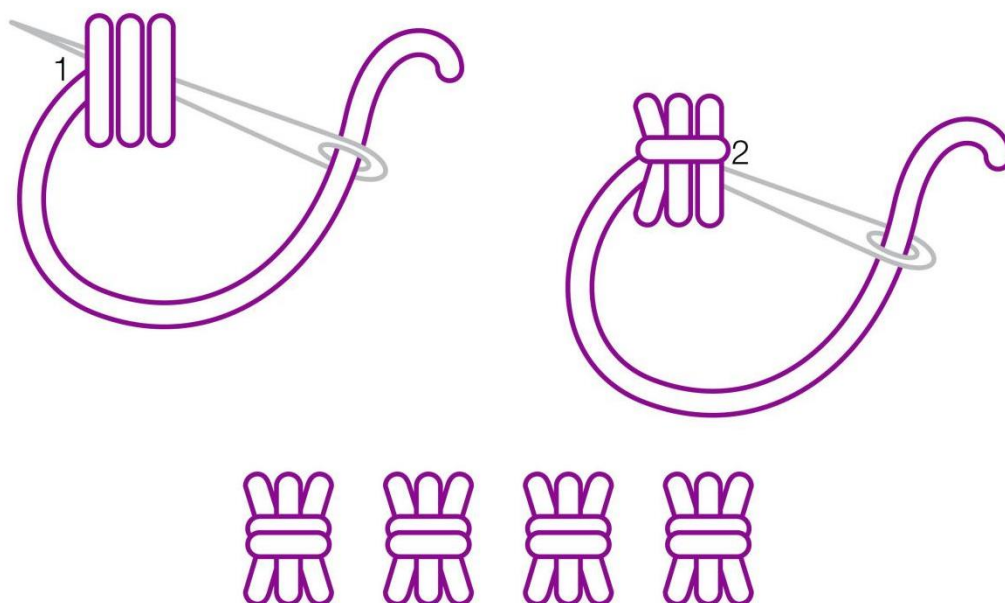
Lančani vez pojavljuje se i u sljedećim varijacijama kao: lanac prošiven unatrag, pletenica, kabelski lanac, čvorasti lanac, otvoreni lanac, lančani vez u obliku latica, rozet lančani bod, singalski lanac, uvijeni lanac, cik-cak lančani bod. [11]

7.2. Ravni vez

Ravni vez koristi se za predstavljanje linearnih elemenata u dizajnu kao što je npr. stabljika cvijeta ili detalj na listovima. Može se koristiti za isticanje drugih vezova kao obrub za elemente, njime popunjavaju površine uzastopnim ponavljanjem. [13]

Najpopularniji ravni vez je satenski bod. Satenski bod se veže ravno ili dijagonalno. Kod izrade je važno da su bodovi paralelni jedni s drugim i da su vezeni jedan do drugog kako bi se postigao što ljepši rad. Bodovi variraju u duljini, a određuje ih veličina oblika koji se izrađuje. Najbolje ih je koristiti kod izrade geometrijskih oblika i za sjenčanje. [11]

Vez u snopu je još jedna vrsta ravnog veza. Sastoji se od tri okomita satenska boda koji su vezani zajedno sa dva horizontalna boda (Slika 8). Koristi se za popunjavanje oblika, ali i kao samostalni motiv. [11]

Slika 8: Primjer načina izrade snop veza

Pored navedenog satenskog veza i veza u snopu, u ravne vezove spadaju [11]:

- Crewel vez ili vez za obrub – pogodan za obrube, ali i za stabličaste oblike
- uzastopni vez – najjednostavniji osnovni vez
- vezan uzastopni vez – sličan uzastopnom vez, ali stvara kompleksniji efekt
- stražnji vez – postiže jasne definirane linije nalik strojnom vezenju
- točkasti vez – stvara puderasti efekt na motivu
- pekinezerski vez – sličan je uzastopnom ili stražnjem vezu u kombinaciji s petljama
- couching vez – njime se postižu deblje linije na dizajnu
- križni šav – koristi se za ispunjavanje površina na tkanini koja najčešće bude u potpunosti ispunjena ovim bodom
- lozica- naziv je dobila jer nalikuje viticama vinove loze. Preporučuje se početnicima jer se tim bodovima stvaraju brzi rezultati.
- prepletenac - vez kojem je glavni efekt sjenčanje osobito na poluprozirnoj tkanini

7.3. Čvorni vez

Čvornim vezom stvaramo čvoriće, postoje više varijacija te vrste veza.

Francuski čvorni vez najpoznatiji je među čvornim vezovima. Čvorići se izrađuju tako da se igla provuče napola kroz tkaninu te se oko nje omota pređa, a nakon namotavanja igla se provlači kroz tekstil. Stvaraju se mali okrugli čvorići, koje je potrebno dobro stisnuti kako bi što bolje izgledali. [13]

Dvostruki čvorni vez jako je dekorativan i najbolje izgleda kada se čvorići izrađuju s jednakim razmakom i debljom pređom. [13]

Koraljni vez se izrađuje s vunenom pređom. Često se pojavljuje na tapiserijama iz 17. stoljeća u Engleskoj. [11]

7.4. Vez u obliku petlji

Najčešće korišten vez u obliku petlji je obamet. Uglavnom se koristi za ukrašavanje rubova na stolnjacima, prostirkama, jastučnicama i na rublju. Zahtjeva veliku točnost u duljini bodova, koji moraju slijediti klasični oblik polumjeseca. Bodovi moraju biti gusti, ali ne prenatrpani. Nakon što je vez završen pažljivo se reže višak tkanine kako se vez ne bi oštetio. [13]

Dvostruki obamet ima isti način izrade kao i normalni obamet samo što se broj bodova udvostručuje. Primjena im je drugačija. Dvostruki obamet se ne radi samo po rubovima već i po sredini tkanine. Jednostavan je i efektan. [13]

8. PRIBOR ZA VEZENJE

Osnovni pribor za vezenje sastoji se od: igala, obruča ili okvira, škara, pređe i podloge.

Kod izbora igle za vezenje bitno je birati iglu čija je ušica dovoljno velika da se kroz nju provuče pređa bez da se tijekom vezenja ona ošteti. Ako se odabere mala ušica teško se provlači kroz tkaninu te postoji rizik da se pređa razbije, ako koristimo iglu s prevelikom ušicom može doći do izrade nepravilnih bodova. [14]

Kako bi izrađeni vez bio što kvalitetnije napravljen koristi se obruč ili okvir koji zateže tkaninu na kojoj se veze. Obruč se sastoji od dva prstena. Vanjski se prsten može zatezati po potrebi ovisno o debljini tkanine koju koristimo. Tekstilni materijal se stavlja preko manjeg unutarnjeg prstena te se preko toga stavlja veći vanjski prsten koji se prethodno zategne na pravu veličinu pomoću vijka. Ne preporučuje se zatezanje prstena kada je tkanina postavljena. [14]

Škare koristimo za rezanje pređe ili tkanine.

U vezenju se koriste različite vrste niti, od vrlo tankih niti pamuka i svile do vune. Svaki ima svoje karakteristike i stvara određen efekt. Mogu se koristiti i razne vrpce. Osim vrste niti, bira se i količina niti koja se provlači kroz ušicu igle. Što je veći broj niti to je bod deblji, a manji broj niti stvara tanji bod. [14]

Tkanina za vezenje podijeljena je u četiri kategorije. Obična tkanina koriste se za vez slobodnim stilom; dizajn je nacrtan ili prenesen na površinu materijala. Rijetko se vezenjem pokrije cijela tkanina, te je zbog toga ona važan dio završnog rada. Tkanine s uzorkom se također koriste za vez slobodnim stilom, te se uzorak najčešće ukomponira u konačni dizajn. Ravnomjerno tkane tkanine koriste se za šavove obrađene prebrojavanjem niti, kao npr. križni vez. Za vezenje se može koristiti i platno. Ono je tkano s točnim brojem niti, te ima točno određen broj rupa na dužinu od 2.5 cm. Kada se radi na platnu ono je obično na kraju potpuno prekriveno vezom. [14]

9. METODE PRENOŠENJA DIZAJNA NA TEKSTIL

Kako bi što točnije prenijeli željeni dizajn na tkaninu ili platno prije početka vezenja, koristimo nekoliko različitih metoda [14]:

Transfer metoda za prijenos dizajna na lagane tekstile i platna. Na ravnu podlogu položi se dizajn i preko njega stavlja platno ili tekstil. Dizajn se precrtava olovkom ili perivom kemijskom. Kako bi se postupak precrtavanja olakšao, uz pomoć svjetlosti koristi se lampa koja se stavlja ispod tekstila i dizajna.

Način prijenosa pomoću transfer papira za vezenje koji se nanosi uz pomoć vrućeg glačala. Umjesto kupnje već gotovih predložaka, dizajn se može izraditi i samostalno olovkom ili kemijskom čija se tinta prenosi toplinom.

Prijenos plavim indigo-papirom postiže se tako da se dizajn precrtava na prozirni papir, zatim se postavi na tkaninu tako da se između njega i tkanine položi indigo papir. Precrtava se lagano blago zašiljenom olovkom. Koristi se kada motivi nisu gusto postavljeni, a ne preporučuje se kod simetričnih motiva koji pokrivaju velike plohe i zahtijevaju preciznost.

Za transfer dizajna može se koristiti i papir topiv u vodi. On se stabilizira na platno ili tekstil te se po njemu rade vezovi. Nakon dovršenog rada tekstil ili platno se pere u vodi kako bi se papir otopio, a ostao samo konačni vezeni dizajn.

Ako se planira izraditi dizajn s puno paralelnih linija ili vezova koji zahtijevaju točnu udaljenost preporučljivo je na tekstil ili platno nacrtati mrežu koja pomaže u postizanju veće preciznosti.

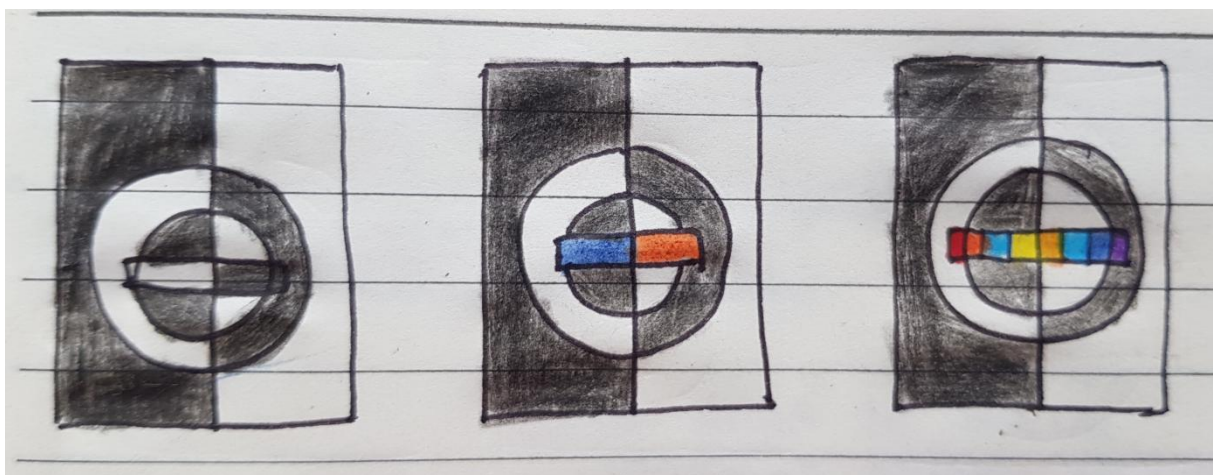
Pojavom sofisticiranih fotokopirnih uređaja i skenera omogućen je prijenos dezena u bilo kojoj veličini. [15]

10. PRAKTIČNI DIO

U praktičnom djelu rada izrađeno je ukupno 15 radova, koji su inspirirani djelima Hilme af Klint.

Slijedi opis procesa izrade jednog od radova, pri čemu je korišten pribor naveden u poglavlju 8.

Kreativni proces je započeo izradom skica i razradom ideje na više varijacija, od kojih je za vezenje izabrano najbolje rješenje (Slika 9). Pri izradi skica, kao inspiracija korištena je polarnost koju pronalazimo u mnogim djelima Hilme af Klint. Točno na horizontalnoj liniji koja dijeli rad na dva jednaka dijela umetnuti su obojeni kvadrati manjih dimenzija kako bi se naglasio centralni dio, ali i zato što je umjetnica u svojim radovima koristila boju kao glavno izražajno sredstvo.

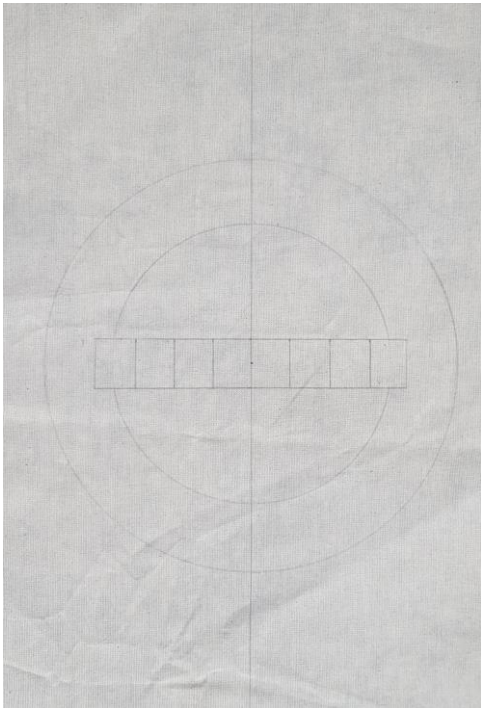
Slika 9: Izrađene skice

Nakon izrade skica i odabira dizajna slijedi prenošenje na tkaninu. Kao podloga radu korištena je žutica A4 formata. Dizajn je prenesen uz pomoć šestara, ravnala i olovke (Slika 10).

Tkanina je zatim obojena akrilnim bojama radi lakšeg snalaženja u dizajnu tijekom procesa vezenja (Slika 11).

Nakon sušenja tkanine, slijedi biranje veza koji će se koristiti i samo vezenje. Odabran je francuski čvorni vez. Za vezenje je korištena deblja crna pamučna, te

nekoliko šarenih pamučnih pređa (Slika 12). Rad je djelomično napravljen s drvenim obručom.

Slika 10: Preneseni dizajn
bojama

Slika 11: Obojeni motivi akrilnim
bojama

Slika 12: Gotov rad

U nastavku su priložene fotografije ostalih 14 radova uz kratki opis teme i tehnike.

Rad 2: Rad je izrađen na žutici. Crvenom pamučnom pređom izrađen je rascijepljeni bod koji okružuje elemente uzorka, te ih tako ističe. Bijelom je pređom izvezena sredina kruga korištenjem francuskog čvornog veza. Ispunu kruga stvaraju pređe raznih boja te su izrađene metodom tkanja tako da se osnova izvezla a potka utkala između niti osnove. Stapanjem boja u sredini stvara se bijeli centar koji simbolizira duhovno ujedinjenje. (Slika 13)

Rad 3: U radu je korišteno nekoliko metoda vezenja višebojnim debelim pamučnim pređama. Motivi su izrađeni korištenjem satenskog veza, metodom tkanja, francuskim čvornim vezom te opletanjem rascijepljenog boda. Vezovi su izrađeni na žutici koja je prethodno obojena akrilnim bojama. Rad predstavlja duhovni rast, koji vodi do potpune odvojenosti od materijalnog svijeta. (Slika 14)

Slika 13: Rad 2

Slika 14: Rad 3

Rad 4: Na ovom su radu korištene tri vrste veza. Za pravokutnik je upotrijebljen bod košare koji daje isprepleteni efekt. Za ispunu romba korištena je dvostruka alžirska očna upletka koja se smatra lakim bodom za ispune, te daje teksturiran izgled na tkanini [15]. Unutarnji krug ispunjen je s više vezova naziva vranina noga. Spajanjem više vezova vranine noge dobiven je oblik sunca u krugu. Rad je vodoravnom crtom podijeljen po sredini na dva jednaka dijela. Nakon vezenja donji dio žutice obojen je akrilnom bojom. Dva dijela rada predstavljaju uranjanje materijalnog predmeta u duhovni svijet. Motiv je izgledom isti no boje su drugačije. (Slika 15)

Rad 5: Rad je u potpunosti izrađen rascijepljenim bodom, a pozadina žutice obojena je s više akrilnih boja. Rad predstavlja prikaz neodvojivosti materijalnog, školjka u centru, od nematerijalnog. Razlika između dva svijeta očituje se kroz boje: materijalni svijet je crno – bijeli, dok je nematerijalni, duhovni svijet višebojan. (Slika 16)

Slika 15: Rad 4

Slika 16: Rad 5

Rad 6: Rad je izrađen na komadu denima s džepom kako bi se prikazala mogućnost primjene veza inspiriranog apstraktnom umjetnošću na odjevnom predmetu za svakodnevnu uporabu. Mnogo Hilminih elemenata je integrirano u rad, kao što je cvijeće, dualnost te pisana riječ. Određeni elementi nacrtani su temperom, dok su ostali izvezeni. Cvjetovi su izrađeni vezenjem tanke pamučne niti u raznim smjerovima kako bi se postigla potpuna ispunja. Ostali motivi izvezeni su rascijepljenim bodom, opletenim rascijepljenim bodom i tkanjem za ispunu. (Slika 17)

Rad 7: Kao podloga za rad korišten je kanvas od jute. Za izradu osnovnog motiva elipse korišten je buba bod koji je izrađen debelom niti za vezenje kako bi se postigao najbolji efekt veza. Bod se sastoji od tri okomita ravna boda, te osam horizontalnih koji ih prekrivaju. U središtu elipse postavljena je bijela tkanina kvadratnog oblika koja je za kanvas pričvršćena Holbajnskim bodom. Holbajnski bod je poznat i po nazivu dvostruki bod provlačenja [15]. Elipsa je okružena bijelom niti koja objektu daje izgled svemirskog tijela. Ogledalca smještena u središtu služe kako bi promatrač osvijestio činjenicu da i on pripada svemiru. (Slika 18)

Slika 17: Rad 6

Slika 18: Rad 7

Rad 8: Ovaj je rad izrađen na tvrdoj pamučnoj tkanini. Prebojan je uljanom bojom, a zatim i temperom kako bi motivi kvadratića došli još više do izražaja. Za ukrašavanje kvadratića korišten je Holbajnski bod i rascijepljeni bod. Za kvadratić bez veza, iskorištena je metoda otiskivanja kojom je dobiven rešetkasti efekt. Jednostavni motivi kvadratića dočaravaju dječju bezbrižnost i razigranost. (Slika 19)

Rad 9: Priprema tkanine za izradu ovog rada zahtijevala je korištenje gumice. Gumicom je žutica omotana, pa je tako smotana i obojena vodenim bojama. Budući da je žutica sirovo pamučno platno prilično je vodonepropusna. Iz tog razloga, zahtjeva strpljenje kod sušenja boje. Za izradu motiva korišten je tzv. lijeni vez kojim se za rad pričvršćuju perlice. Raspored perlica određen je mjestima na tkanini na kojima se boja nije upila. Rad predstavlja veliki prasak, odnosno stvaranje materije. (Slika 20)

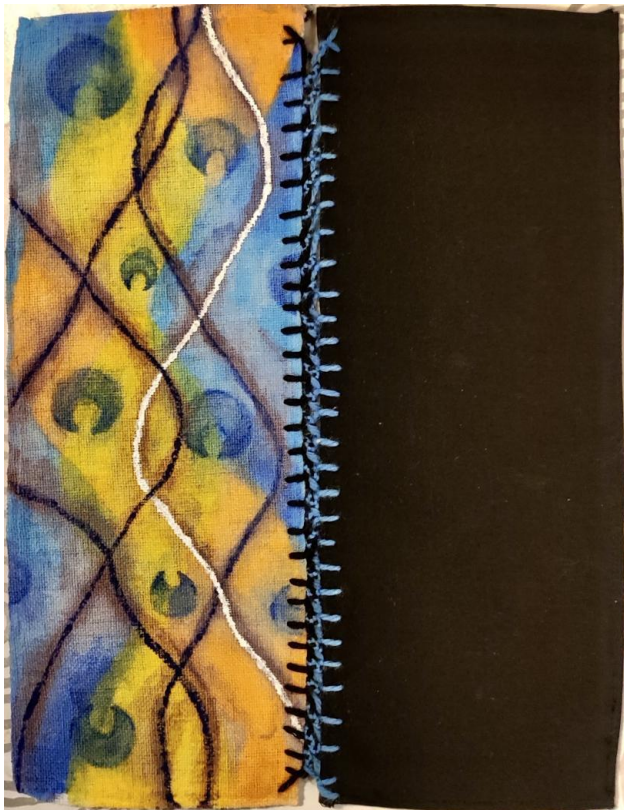
Slika 19: Rad 8

Slika 20: Rad 9

Rad 10: A4 dimenzija rada postignuta je spajanjem dviju različitih pamučnih tkanina koje su učvršćene flizelinom. Dijelovi su spojeni čipkastim ukrasnim šavnim bodom koji se sastoji od upletenog porubnog boda na obje tkanine, a bodovi su spojeni središnjom niti. Radom je dočaran motiv života i smrti. Oslíkana strana akrilnim bojama prikazuje pauna koji u alkemiji simbolizira besmrtnost, dok crna strana predstavlja vranu koja u alkemiji simbolizira smrt. Spojeni su u cjelinu jer jedno ne postoji bez drugoga: bez života nema smrti, bez smrti nema života. (Slika 21)

Rad 11: Za izradu rada korištena su tri jednaka djela iste tkanine pravokutnog oblika. Dijelovi tkanine učvršćeni su flizelinom radi lakše izrade. Dijelovi su povezani šavnim bodom obametom, to je ukrasni šavni bodi koji se sastoji od skupine tri obameta.¹⁵ Radom su prikazani stadij života. (Slika 22)

Slika 21: Rad 10

Slika 22: Rad 11

Rad 12: Šest jednakih kvadratnih dijelova tvore cjelinu A4 formata. Kao i prethodna dva rada segmenti su učvršćeni uz pomoć flizelina. Na segmentima su ušiveni kvadratići manjih dimenzija različitih boja i vrste materijala. Segmenti su spojeni uzlanim ukrasnim šavnim bodom. Alkemičari su smatrali da u procesu stvaranja kamena mudraca moraju koristiti redom bijelu, crnu, žutu, crvenu i ljubičastu boju. Rad simbolizira upravo to, stvaranje kamena mudraca, a on je u radu predstavljen kvadratićem roze boje. (Slika 23)

Rad 13: Prvi u nizu tri povezana rada. Predstavlja kaos koji je nastao nakon velikog praska, prije nastanka života. Rad je izrađen tehnikom kolaža. Dijelovi raznih tkanina pričvršćeni su za flizelin uz pomoć pegle. Oslikan je temperom. Iako prikazuje kaos korišteni vezovi, holbajnski bod i opleteni rascijepljeni bod, su jasni i jednostavni. (Slika 24)

Slika 23: Rad 12

Slika 24: Rad 13

Rad 14: Drugi rad predstavlja stvaranje ritma, početak nastajanja života. U odnosu na prethodni rad prikaz je mirniji, a korištene su tkanine sivo, zeleno smeđih zagasitih tonova. Kolaž je postavljen simetrično. U sredini se nalazi motiv jajeta. Za spirale u jajetu korišten je ovijenac poznat i po imenu pisanac. Izvan osnovnog motiva izrađen je rascijepljeni bod korištenjem tankih niti. Dodatno u radu je korišten i vez zanimljivog imena, izlomljena stazica. (Slika 25)

Rad 15: Treći i posljednji rad izrađen je korištenjem tkanina žarkih, vedrih boja, a motivi su oslikani akrilnim bojama. Nakon kaosa i stvaranja, radom je dočaran život. Korišteni Guillochev vez nalikuje prikazu DNA koji sadrži genetski kod živih bića. Naziv ovog veza potječe od arhitektonskog izraza za ukrasnu traku. Sastoji se od tri vodoravna plosna boda kroz koje se protežu dvije niti u različitim smjerovima, u prostoru između niti izrađen je francuski čvorni vez. (Slika 26)

Slika 25: Rad 14

Slika: Rad 15

11. ZAKLJUČAK

U istraživanju teme koju ću obraditi za završni rad, pronašla sam kratki video uradak modne kuće Dior u kojem je prikazana suradnja s umjetnikom Kenniem Sharfom koji je izradio motive, i dizajnera Kim Jonesa koji je te motive tehnikom vezenja prenio na odjevne predmete. Kombinacija tehnika me posebno zainteresirala, pa sam svoj završni rad odlučila izraditi na temu kombiniranja tradicionalnih načina vezenja s modernom umjetnošću. Pri odabiru umjetnika i djela koji će mi biti inspiracija za radove, pronašla sam Hilmu af Klint koja me očarala svojim apstraktnim djelima i životnom pričom. Spiritualni aspekt Hilminih radova bio je posebno inspirativan.

Radom na kreiranju dizajna inspiriranog djelom drugog umjetnika, shvatila sam kako je to vrlo zahtjevan i delikatan zadatak jer se preuzimaju nečija likovna rješenja i prilagođavaju i utkaju u vlastiti likovni izričaj. Ono što sam željela postići je da radovi prizivaju asocijacije i budu svojevrsan omaž umjetnici koja mi je bila uzor, ali da pritom zadržim vlastiti likovni identitet.

Tehnike vezenja koje sam koristila su vrlo zanimljive i likovno vrlo efektne.

Proces rada na dizajnu s odabranom vrstom veza zahtijeva puno vremena, kako za svladavanje tehnike, tako i za samu izradu željenog dizajna. Međutim, gotov vez opravdava uloženo vrijeme, posebno ako se korištena tehnika primijenila precizno i bez grešaka.

Ovaj rad sam iskoristila kao priliku da dublje istražim, naučim i savladam različite tehnike vezenja koje mogu primijeniti u postizanju posebnih efekata na odjevnim i drugim tekstilnim predmetima.

12. LITERATURA

- [1] Dr Jadranka Damjanov, Likovna umjetnost; osmo izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
- [2] Arnason, H., Povijest moderne umjetnosti; prema petom američkom izdanju, Stanek, Varaždin, 2009.
- [3] Herbert Rid, Istorija modernog slikarstva; Jugoslavija, Beograd, 1963.
- [4] Apstrkcija, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3449>, 1.7.2021.
- [5] Povijest lirske apstrakcije, značajke, istaknuti autori; <https://hr.thpanorama.com/articles/historia/abstraccin-lrica-historia-charactersticas-autores-destacados.html>, 1.7.2021.
- [6] Hilma af Klint: Paintings for the Future; <https://www.guggenheim.org/exhibition/hilma-af-klint>, 2.7.2021.
- [7] Julia Fiore, How the Swedish Mystic Hilma af Klint Invented Abstract Art; <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-swedish-mystic-hilma-af-klint-invented-abstract-art>, 2.7.2021.
- [8] Embroidery, <https://www.britannica.com/art/embroidery>, 25.8.2021.
- [9] vez, narodni. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64434>, 25.8.2021.
- [10] Stana Kovačević, Ručno tkanje, Centar za kreativne alternative & PROMETEJ, Zagreb, 2003.
- [11] Judy Brittain, Vogue book of fashion embroidery, William Collins Sons and Company Limited, Glasgow i London, 1976.
- [12] John Gillow and Bryan Sentance: World Textiles, Bulfinch Press/Little, Brown, 1999.
- [13] Wanda Passadore, Igla i konac, Mladot, Zagreb, 1974.
- [14] Betty Barnden, The embroidery stitch bible, Krause Publications, SAD, 2003.
- [15] Mary Webb, Vezenje, LEO-COMMERCE d.o.o., Rijeka, 2009.

Slika 1: Autor Vasilij Kandinski -

http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Kandinsky_1939_Composition-X.png, Javno vlasništvo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=37611917>

Slika 2: <http://www.armanstudio.com/artworks/prints?view=slider#11>

Slika 3: <https://www.artforum.com/print/reviews/201901/hilma-af-klint-78017>

Slika 4: <https://www.stuff.co.nz/entertainment/arts/124674783/hilma-af-klint-to-be-shown-in-new-zealand-for-first-time>

Slika 5: <https://honestlywtf.com/diy/diy-cross-stitching-with-a-pattern/>

Slika 6: <http://kreativnobysanja.blogspot.com/2012/03/lan-tkanje-vezenje-da-li-ste-znali.html>

Slika 7: By Mark Heard from Canada - Kazakh embroidery, CC BY 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5960268>

Slika 8: <https://www.thesprucecrafts.com/sheaf-stitch-in-embroidery-4134960>

Slika 9: Privatni album

Slika 10: Privatni album

Slika 11: Privatni album

Slika 12: Privatni album

Slika 13: Privatni album

Slika 14: Privatni album

Slika 15: Privatni album

Slika 16: Privatni album

Slika 17: Privatni album

Slika 18: Privatni album

Slika 19: Privatni album

Slika 20: Privatni album

Slika 21: Privatni album

Slika 22: Privatni album

Slika 23: Privatni album

Slika 24: Privatni album

Slika 25: Privatni album

Slika 26: Privatni album